

Є. В. ЧЕРНЕНКО

АТТИЧНИЙ ШОЛОМ З ПОСУЛЛЯ

В 1897—1898 рр. С. О. Мазаракі провів розкопки кількох курганів скіфського часу біля с. Вовківці на Посуллі.

Найбільш цікавим виявився курган № 1. Він не зазнав пограбування. В ньому зберігся дуже рідкісний за своєю повнотою набір озброєння багатого воїна — 11 залізних наконечників списів, бойова залізна сокира, сагайдачний набір з 250 наконечниками стріл, бойовий пояс з бронзовим набором, панцир і шолом¹. Якщо всі інші перелічені предмети озброєння досить часто зустрічаються в похованнях скіфського часу на цій території, то шолом є єдиною подібною знахідкою на Посуллі².

В коротких публікаціях матеріалів розкопок біля с. Вовківці шолом лише згадується³. У праці Б. З. Рабіновича цей шолом включений до групи шоломів, факт знахідки яких лише згадується в літературі⁴.

Серед матеріалів з розкопок Вовківського кургана № 1, що зберігаються у Київському історичному музеї, шолом або його залишки відсутні. Встановити належність його до якогось певного типу дозволили матеріали, що знаходяться у науковому архіві Інституту археології АН УРСР. Серед документів архіву В. В. Хвойки є невеликий альбом, в якому його рукою зроблені акварельні малюнки речей з колекцій Київського історичного музею. Переважна більшість їх — це малюнки предметів, що відносяться до скіфського часу. Малюнки В. В. Хвойки дуже чіткі, виразні і дають повну уяву про зображувану річ. Нашу увагу привернув малюнок передньої частини шолома, що, судячи з підпису, був знайдений під час розкопок С. О. Мазаракі в колишньому Роменському повіті⁵. На ньому зображена частина шолома. Немає ніякого сумніву, що цей шолом походить з Вовківського кургана № 1. Адже інші знахідки подібних предметів на цій території невідомі.

Збереглася передня частина шолома з характерним стрілоподібним витягнутим наносником (рис.). Вздовж його країв та над плавно окресленими надочними вирізами проходить невеликий рельєфний валик. Форма наносника дозволила віднести наш шолом до аттичного типу.

¹ Древности Приднепровья, т. II, К., 1899, стор. 6—7.

² Г. І. Мелюкова помилково відзначила, що цей шолом був знайдений не в кургані № 1, а в кургані № 2 (А. И. Мелюкова, Вооружение скифов, Свод археологических источников, М., 1964, стор. 77).

³ «Бронзовий грецький шолом» (Древности Приднепровья, т. II, стор. 7); «Шолом з переніссям (грецького типу)» (Смела, т. III, СПб., 1901, стор. 82).

⁴ Б. З. Рабинович, Шлемы скифского периода, Труды Отдела истории первобытной культуры, т. I, Л., 1940, стор. 166.

⁵ Науковий архів Інституту археології АН УРСР, ф. 2, № 116, 29/2.

Вона найбільш близька до подібних частин аттичних шоломів з Кутаїсі, Курджипса, Сухумі⁶.

На малюнку розмір шолома не вказаний. Найімовірніше він дорівнює половині оригіналу. Ширина малюнка — 7,5 см. В середньому ширина шоломів цього типу становить 15—18 см⁷.

Шолом був погано збереженою. Його передня частина зібрана з кількох уламків. Судячи з малюнка, поверхня шолома зруйнована окислами. Тому, можливо, він і не зберігся.

Шолом з Вовківцевого кургана № 1.

На території півдня Європейської частини СРСР відомо 36 шоломів античного виробництва, які можна віднести до певних типів. Шоломи аттичного типу становлять переважну більшість знахідок. Б. З. Рабінович і Г. І. Мелюкова відносять до аттичних шоломів 12 зразків⁸. До них слід додати ще 4 шоломи — з ст. Темноліської⁹, Олонешт¹⁰, ст. Єлизаветинської (курган 1913 р.)¹¹ і описаний вище шолом із Вовківців.

Переважає більшість аттичних шоломів знайдена на Кубані та в сусідніх з нею районах. На території Українського лісостепу, крім Вовківцевого, аттичний шолом знайдений в кургані біля с. Пастирське. Обидві ці знахідки датуються IV ст. до н. е.

Е. В. ЧЕРНЕНКО

АТТИЧЕСКИЙ ШЛЕМ ИЗ ПОСУЛЬЯ

Резюме

Статья посвящена публикации шлема, найденного во время раскопок С. А. Мазараки в Волковоцком кургане № 1. Отнести шлем к аттическому типу позволил рисунок его, сделанный В. В. Хвойкой. Шлем датируется IV в. до н. э.

⁶ Б. З. Рабинович, вказ. праця, табл. XVI, XIX, рис. 16.

⁷ Там же, стор. 132, 142, 145, 147.

⁸ Там же, стор. 141—149; А. И. Мелюкова, вказ. праця, стор. 77.

⁹ П. А. Дитлер, Аттический шлем из ст. Темнолесской, СА, 1964, № 1.

¹⁰ Г. Сергеев, Олонештский и Ларгуцкий античные клады, Конференция по изучению проблем античности, Л., 1964, тезисы.

¹¹ Цей шолом був віднесений Б. З. Рабіновичем до шоломів коринфського типу (вказ. праця, стор. 137). Ознайомлення з його залишками, що зберігаються в Державному Ермітажі (інв. № КУ 4 (191), дозволило віднести його до аттичного типу.